

॥ तत्सत् परमात्मने नमः ॥

श्री गुजरात-न्युतन नाटक समाज
मेवाडनी भुर्ती खाने स्वदेश-भक्त

अनुप.

नाटकना गायनो

रवि प्रसिद्ध करनार.

मोहनलाल गोखलदास युवान.

डा. मु. गोवाँद भुवन थीयेटर-भारत.

आवृत्ति १ वी. प्रत १०००

संवत् १९७५) कीर्गत ०-२-० (सने १९१६

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ

૩૨

આ નાટક (સ્વદેશ ભક્ત અનુપ) રજીસ્ટર કરાવી માલીકે
સર્વ હક્ક સ્વાધીન રાખ્યા છે, તેમની લેખીત રજા
શિવાય કોઈએ ભજવવું, ભજવાવવું, છાપવું
કે છપાવવું નહીં.

આ પુસ્તક સુરત લીમડાચોકમાં આવેલા. “દેશી મિત્ર”
પ્રેસમાં મગનલાલ વનમાળીદાસે છાપ્યું છે.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક

૭૪૨

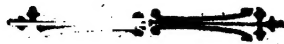
વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ. ૨૩૫

વિષય

૬ - ૨ - ૪

સ્વદેશભક્ત અનુપ નાટકના મુખ્ય પાત્રોના નામ.

પુરૂષ વર્ગ.

- હેમુ સત્તા અને વેશ્યાના લોભે વટલાઇ ગયેલો
એક શુરવીર લડવૈયો અને સીકંદર શાહનો
રાજ્યતીની કુશળ મુખ્ય સેનાપતી.
- અનુપસીંહ હેમુનો આશ્રીત એક યુવાન રાજપુત લડવૈયો
પાછળથી દેશભક્ત થઇ રાજપુત કન્યા
કાન્તાનો સ્વામી.
- જયશ્રી રાણા ઉદયસીંહનો ભાયાત ચંદાવતનો કુમાર
અને લત્તાનો સ્વામી.
- ઉદયસીંહ મેવાડનો ધર્મ ધુરંધર રાણો.
- બાકેખાં... ... હેમુનો મુખ્ય જમાદાર પાછળથી રસીકાપર
આશ્રક થઇ મહોબતમાં ફસેલો મનુર.
- બટાઉ બાકેખાંનનો હાથ નીચેનો એડીકાંગ રસીકાના
ફંદામાં ફસેલ ફોગટીઓ.
- રામાનુજ દેશ ભક્ત સન્યાસી.

શ્રી વર્ગ.

કાન્તાકુમારી—રાણાની મોટી પુત્રી અનુપસીંહની પત્ની

હતાકુમારી—રાણાની નાની કુંવરી જયશ્રીની પત્ની.

ધૃતિ સુદરી—રાણાના મરહુમ પ્રધાન માધવસીંહની પુત્રી મેવાડ

ભુમીનું ગવરવ સાચવનાર સ્વદેશ વીરબાળા

રસીકા—કાન્તાની સખી તથા જામુસી માટે બાંકેખાં અને બટાઉને

ફસાવનાર.

આ સીવાય દાનેખાં દરબારીઓ સરદારો સીપાઇઓ સખીઓ
બારંગનાઓ સ્વદેશ માટે લડતારા લડવૈયાઓ વીગેરે વીગેરે

સ્થળ—મેવાડ અને તેની અ.ગુ.આ.ગુ.ના પ્રદેશ.

સ્વદેશભક્ત અનુપ નાટકના ખેલનો સારાંસ.

મેવાડના રાણા ઉદયસીંહની પ્રધાન પુત્રી ધ્વાસુંદરી તેની ઉપર તાતારના શાહ સીકંદરનો સેનાપતી હેમુ આશ્રય પડે છે અને ચીતોડ ઉપર ઘેરો ધાલી બગીચામાંથી ધ્વાસુંદરીનું હરણ કરે છે ત્યાર બાદ દેશની લાગણી ધરાવનાર રાજપુતોના ગુરૂ મહાત્મા રામાનુંજ હેમુને સમજાવે છે હેમુ ઘેરો ઉઠાવવાની ના કહે છે આખરે કંટાળી મહાત્મા રામાનુંજ હેમુના વીર યોદ્ધા અનુપસીંહને રાણાના પક્ષમાં જવા અને સ્વદેશ સેવા કરવા બોધ કરે છે અનુપસીંહ હેમુનો પક્ષ તજી રાણાની મદદે જાય છે રાણાની મોટી પુત્રી કાન્તા અનુપને અંતરનો પ્રેમ સ્હાય છે રાણાનો વિચાર પ્રધાન પુત્ર જયશ્રી સાથે લગ્ન કરવાનો છે અનુપ તથા કાન્તાનો ગુપ્ત પ્રેમ જયશ્રીને જાહેર થતાં જયશ્રી ઉશ્કેરાય છે પરંતુ અનુપ સહાયતા માટે આવ્યો સમજી દેશના ઉદ્ધાર માટે જયશ્રી અનુપ સાથે મિત્રતા બાંધી કાન્તાના અનુપ સાથે લગ્ન કરી આપવા સમજાવે છે કાન્તા તથા અનુપના લગ્ન કાન્તાની દાસી રસીકા નાયકાના વેશમાં હેમુની છાવણીમાં જસુસ તરીકે જાય છે અને હેમુના સરદાર બાંકિમા તથા બટાઈ પાસેથી છુપી બાતબી લાવે છે અનુપની લડાઈની તૈયારી દેવીના મંદીરમાં રાજપુતો સાથે અનુપ પુજનમાં હોતો, ત્યાંથી લામ સાધી

હેમુ કેદ કદી લઇ જાય છે રાણાની નાની પુત્રી લતા જયશ્રીને આપ
 છે જયશ્રી આના પ્રેમને ધીક્કારે છે ઇલા હેમુના પ્યારને ધીક્કારે છે
 જયશ્રી હેમુને હેડાવવા છાત્રીમાં જાય છે લતા પુરુષ વેશમાં તેની
 સાથે જાય છે કેદખાનામાં ઇલાલી મદદથી અનુપને નસાડી જયશ્રી
 હેમુને મારવા જાય છે હેમુ ગભરાઇ જાય છે જયશ્રી તેને જીવતો
 છોડી મુકે છે કાન્તા અનુપ પાછળ દીવાની ચાય છે પોતાના બાળકને પણ
 જંગલમાં વીસરી જાય છે હેમુના સીપાઇઓને તે હાથ લાગે છે હેમુ
 કાન્તા અનુપ પાછળ દીવાની ચાય છે પોતાના બાળકને પણ જંગ-
 લમાં વીસરી જાય છે હેમુના સીપાઇઓને તે હાથ લાગે છે હેમુ
 પાસે લઇ જતાં જયશ્રી ઓળખી જાય છે હેમુ પાસે માગણી કરે
 છે હેમુ ઇન્કાર કરે છે જયશ્રી લડાઇ કરી બાળકને લઇ જાય છે
 અનુપ નાસી જવાથી હેમુ ગભરાઇ ખીણમાં સંતાઇ જાય છે ત્યાં
 રામાનુજ તથા અનુપ ઇલા રાજપુતોને લઇ પકડે છે અને રાણી
 તેને જીવતદાન આપે છે સ્વદેશ ખાતર ઇલા સન્યાસ ધારણ કરે છે
 અને અનુપ દેશભક્ત તરીકે મનાય છે આખર સત્યનો વીજય.

સ્વદેશભક્ત અનુપ નાટકના ગાયનો..

મંગળાચરણ.

ધ્યાની, સાની, તેરા કરણ પ્રભુ
ઘટ ઘટ વ્યાપક આપ વિમળ વીણુ-ધ્યાની.
સચળ અજળ અજર અમર સ્વામી
વિપત વિકટ સૌ દુર નીકટ નામી-ધ્યાની.
અષ્ટી સરજનહાર પાળક જળ સ્થળે વ્યાપી રલા
છે નામ જમ મુખે ધણાં સૌ કાન્ત રૂપ આપ ધર્મા
દેખે છે દુનિયાં નવ નવા રંગે જળે સ્થળ સંચર્યા
હાતા જગ જય વીખ્યાતા.....ધ્યાની.

નટીઓ—

(૧)

સલ શીયળ સંસાર મહી સજની પાળે જોને—
ભવ મંડળમાં દુઃખ પડે દુર પુલ્કી છે જોને—
શીયળ વૃત્તીના શુભ શુષ્ક અંગાર સજ્યા તેને
દેહ ભક્તિમાં દેહ પશેવે દુઃખ પછી સેને
ધર્મ તણી નીજ ટેક ધરીને તન અરધ્યું ને બહેને
પતી પ્રજન પરમાર્થ ધારી દુર કરે ભેને

દેવ—

૨

લાખો શીતલ હીકમત ધારી જુલમી જાંસા દીવપર ધારી
ફંદા પાંસા પુરા પાસા હૃદ સીંઠ સીકંદર સંહારી
સૌ સૃષ્ટીમાં શીકારી ફરેન મુજ જાંઘે
નીરમાત્ર્ય નેક ન્યાયી આ દીવ પરથી સંજો.

શુરવીરોની સાહી લેવા હવે હું જાગ્યો
હરદમ પોખાર હવે મારા બહાદુર બનાવું નોધારા
અસ્ત્રો ધારી દઉં સંહારી દુનીયા સર્વે અધીકારી

હેઠ—

૩

બસ જાવું બસ જાવું જે ધાયું છે કામ
શીરે નડે સૌ વીર તમામ
લાવી પ્રીયા પીયો પ્રેમનો જન્મ ધારીને હામ
પુરો દમામ પ્યારી વીના અન્ન પાણી હરામ
ધલા અરે દીલ લાગી અતિ શુદ્ધિ ગદ્ય ધીર સેજ નથી
થાઉં પ્રેમદાનો પ્યારો પતિ બહાલીનું નામ
દીલે આરામ દવેશ કરે છો દુનીયા તમામ

કાન્તા સખીયો—

૪

અકળાઓ અલી જો લુટાયે ન ગુલાબની કળી.....અ
ભાગ્ય વેલ ગદ્ય મળી રીઠી સીઠી સૌ ફળી
આશ દુધ માંહી બળે ફેલે અંકરા રહાય થઇ વિશ્વંભરા...અ

રામાજી—

(૫)

મતલબની મનવાર છે દુનીયા મતલબની
સ્વાર્થ શઠ સહુ દેહ પરે છે લોભ લક્ષ દુર બુદ્ધિ ઠરે છે
સલ તણું હતીઆર તને પણુ.....
કહિતક ફેર ધરોધર વ્યાપ્યો વિધ્યા અંધ થઇ મદ સ્થાપ્યો
કોપ કરે કીરતાર અરે પણુ.....
કળકળતા કંઠ કોડ ગરીબો હુંપદ ધારે બલે તમારી બહુ
લેશ નહીં દરકાર અરે હાં.....

અનુપ—

(૬)

યશે જ્ઞાન્ત મન મારૂં જ્યારે મળશે એ દીલગન
કારી ધાવ કરી અંતરમાં ફેંક્યું પ્રેમ મન બાણ
ઓ પ્યારી દીલગન તન મન ધન કુર્યાન
કોમળ લાલ ગુલાબ પર રાજ તાજ કુર્યાન

ઇલા—

(૭)

મોરી જહાર કરો ભગવાન મુજ નીચ કરે હેરાન
કષ્ટ સંસારે હું દુઃખણી આશ નથી કાંઈ પંખીણીને
ધશ ધરો કાંઈ ધ્યાન.....મુજને

રામાનુજ—

૮

ધીર ધરી રહે બાળા દુઃખ દુર જશે (૨)
ગ્રહ રોકુ તારા ખળ દળ કરો લય યશે—ધીર૦
સાખી

શાન્તિ સદા દીલધાર શાણી સલ તરતું આવશે
લય પાપનો યાશે સદા શતરૂ કદી નહીં ફાવશે
નીજ ટેક નાથ નીભાવશે.....ધીર૦

રસીકા—

૯

નજરીયાં ચારને ખુશ મીલાઇ ખીન ગુન્હે ખીન મોતે જલાઇ-નજ૦
અમરીશ ધુટી જનલે કહે કે પીલાઇ ઝેરકી પ્યાલી.....નજ૦
સાખી

દીલારામ જો નહીં મીલા દીલકો કયા આરામ
જીનેસે મરના બલા જરૂસે હો ખીઆમ
કાસે કહુ મોરે કરમકી કહાનીરે મીલેના કોઇ સેલાની-નજ૦

બા. બ. ૨.—

૧૦

હેજી જરા ધીરે ચલો દીલજનનું જની હમ તો હુબે હૈ તોપે કુરખાન
 દીયો એક ખોસા સખોસા શીરાન
 ચલો ખાં એ નાકેકી હોટલ મેં નાન
 નાહી છેડો હમે મોરી જન પકલ કયું દુખાતે તુમી
 જીસે કરતે મહોબત ઉરકો હમેશાં નીમાતે હમી
 યું હાં.
 આવો ખાવો કોરમાં કલીયા ચાંપ મટન ઓર ખીરયાની
 કખાખ ઓર કટલેસ મુતન જન બેળ ગુરદા બાકરખાની
 ધસ્તુ પીરતુ ખીમા ખારા ગોસ્ત બના હય બરસાની
 પોટવાઇન ચાંપા મોસંબી પીનેમેં બસ લાસાની
 કયું.....હા.....હેજી.

કાન્તા—

૧૧

સ્નેહીના રસ્તે જે સ્નેહી સ્નેહ ચઢતાં નહી દુઃખ મહા હૃદયે ધરતાં
 અંધુજ સ્નેહમાં અલી પડે છે
 ચકોર પક્ષીને ચંદ્ર નડે છે
 તેવી એ સ્નેહીની રીત રસીલા સુરીલા તે સ્નેહે જાણે છપ્પીલા
 સ્નેહી સ્નેહ માટે હોમી જનને દેતા.....સ્નેહી

અમુપ-કાન્તા—

૧૨

અડશે નહીં અલખેલડા દુર ઘેલડા જવો પ્રીતન છેલડા...
 આવોજ આવો નહીં તલસાવો
 પ્રીતી તણો રસ પાવો ને પાવો
 જવો જવો દુર છેલડા દુર ઘેલડા—જવો

પાલવ મારો મુકો હું ઊરી
રમણી રસીલી આવોને પ્યારી
છેડા જવોને રસ થેલકા દુર થેલકા—જવો

રસીકા— ૧૩

સાવરીયા તોરે લગનમેં (ર)
લોક મુવે બદનામ કરત હે
કાહે તેરા હુંટારે—જેબન તેરા હુંટારે—સાવરીયા
બાટે બાટે મોહે રોજ સતાતે
કાહે તેરા હુંટારે—જેબન તેરા હુંટાર—સાવરીયા
અશમે ફૈયાજસે કુછ હમકો ધંસારા હોવે
નામહો આપકા ઔર કામ હમારા હોવે—સાવરીયા

કાન્તા— ૧૪

મુખ સતીને આ સદીમાં
વાલમ બહાલ સદાયે દ્રષ્ટીમાં
મુખ સદીનો.....એ પાર—મુખ

અનુપ કાન્તા— ૧૫

વીજય વરો યુદ્ધમાં જાઓ મુખે પ્યારા
કીરતાર કળેટા કાપશે વેગે વળો મારા
સમ ગૃહ આ મુખ મંડળનો વિજય થાઓ
સંત તેનું મુખ આપે પ્રભુ કુસંપ જાઓ
દેશ તણા હીત કાર્યો પડો રણ આર્મ તણું હીત કરવાને
સત્યાગૃહ શાન્તિ વરવાને.....સમગૃહ

અંક બીજો.

રસીકા બાકેખાં—

૧૬

તેરેયે યાર દીવાના દીલડા

પ્યારા પ્યારા પ્યારારે યાર દીવાના [દીલડા—તેરેં

લાંખો કીતાબ મયને ફેંદ કે દેખા ન દેખા ચક્ષ્મસેં

ન્યારા ન્યારા ન્યારારે એ દીવાના દીલડા—તેરેં

શીવા ઉલ્લસેં એર નસીબે દીલસેં

ન્યારા ન્યારા ન્યારારે એ દીવાના દીલડા—તેરેં

લેતા—

૧૭

ઝુલે મારા જોખનનો બાગ બક્ષીહાર—ઝુલે.

આવો મારા ખુલખુલ લાલ લટકાળા આવો (ર)

ખીલી કળી જે પુલી ફાલી છે ફાંકડી

લચકાષ કમળ જે નાચે આંખડી કે છાતડી

પલ જાયે પસ્તાયે પસ્તાવો પુરા પ્યારા—ઝુલે.

લેતા-જયશ્રી—

૧૮

જઓ છેટા ધુતારા મને ના સતાવો

શાણી સલુણી જવા દ્યો

ઉં હું

જવા દ્યો

ચોરી ચંતુર ચીત ચાલ્યા રસીલા

શાણી હવે હાં રહેવાદો

ઉં હું

જવા દ્યો—જઓ.

શરમાવો સુંદીર શીદ રહો છેટા હવે પ્યારા

લજઓ લોક દેખતા ન યાઓ નોધારા—જઓ.

કાન્તા—

૧૯

જઘને કયાં શોધુ કયાં મળે મારો નાથ
હું હાથ જોડી માગુ ઇશ કયાં છે મારો નાથ—જઘને
ધીરજ હવે શી રીતે ધાર
પતી વીના સર્વે લાગે અકાર
વીયોગે તનડામાં લાગી લાય
સાય થાવો જગરાય
કયાં મલાય કયાં મલાય કયાં છે રાય

સાખી

વારી વીન મીનની દશા ચંદ્ર વીના જેમ રેન
શીયળ વતી સતીને સદા નહીં સ્વામી દર્શો વીન ચેન—હું

બાકેખાં—

૨૦

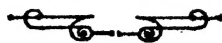
દીલગ્ગન મીલી ઉમેદ ફલી ગુલશન પરી
મય હું હુંશીઆર
અબદુલ્લા ખતુંગા શાદી કરંગા મજે લુટુંગા
શબગસ ચટુંગા સેરા પેતુંગા અહાહાહાહા

અનુપ—

૨૧

અમે તન મન લુટાવીશું અમારા દેશને માટે
શીરે સંકટ ઉઠાવીશું અમારા દેશને માટે
રખડતા રાત વૈરાનો જસાવા માતુ ભુમીને
ફરીશું વસ્ત્ર પણ બીને અમારા દેશને માટે
બલે ભુખો અને દુઃખો ઉપાડી હક મીલાવીશું
ખુશીથી ઝેર પણ પીશું અમારા દેશને માટે
સડીશું કોડ સંકટમાં સુખો સંસાર ત્યાગીને
બરીશું બીખ માંગીને અમારા દેશને માટે

અંક ત્રીજો.

અનુપ—

૨૨

જગમાં મીત્ર ખરે અમુલ્ય છે—જગમાં
માત તાત કે પાસ પ્રીયાની વાત ન થાય જરી જરી
સુખ દુઃખ વાત કોને કહેવાય મીત્ર વીના હાય મન મુંઝાય
હૃદય બાર હલકો ન થાય જગમાં મીત્ર ખરે અમુલ્ય છે—જગ

ઈલા—

૨૩

માયા મુકી દે મોહીની.....
મન મમતામાં મીથ્યા મરે—માયા.
જંજળમાં ઝંપલાવેને કામ ભુંડા તું કરે—માયા.
વીશ્વંભરે વીસારી મુકી ધર્મ દયા ન્યાય ચુકી
લાલચમાં લપડાવેને પાપ પગલા તું ભરે—માયા.

લતા—

૨૪

પીયુ જગી જીવો વીતી ગઈ મધ્ય રાત
વીજ ઝળુકે મોરલા ટહુકે
વરસે વળી વરસાદ—પીયુ.
દશ દશા અંધાર વીતે ન કાળ રાત
ખીતી ખાંચે ભરી બચાવો નાથ—પીયુ
સુવાડી સાથે

લતા જયસીંહ—

૨૫

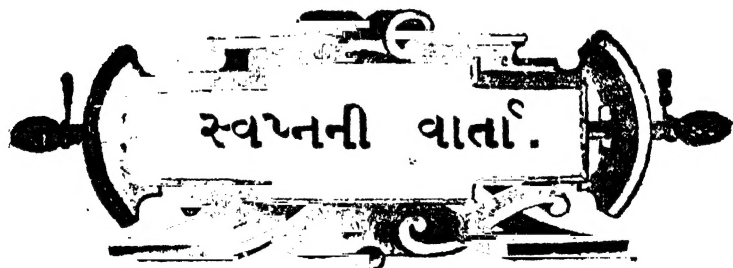
અલબેલડા જો જો ભુલો નહી છેલડા
જાણું ચાલાકી તો હું જો મુજને છેતરો
જાણુજો જરૂર ભુલ ખવરાવું તો ખરી—અલબેલડા

ચોરી ગુમાન કરી જાને પુલાય છે
 જે કદી કરાડ રાખું સાથમાં સહાયે
 વચન નાથજી નીભાવજો આપ્યું મુજને—અલબેલડા

બા. બ. હી. હી.—

૨૬

દીયા દગા તુંને દીલદાર દીલબર દીલબર દીલદાર દીલબર દીલદાર
 તકદીરકી તાસ્તર હેય મેરે યાર ન હો હેરાન નહો હેરાન નહો હેરાન
 જોડી મીલી કયા મહેદાર પરવર દીગાર પરવર દીગાર શુક પરવર દીગાર
 ફીસ્મતકે જોરસે મીલી તુટી પુરાની ખાટ
 ચલ મુવે નીગોદે નકતે ખુલકા મેલા ધાંક
 ચુડેલકી ચયાની તું તુટી જોટલકા કાગ
 શેતાનકી હય ખાલા તું મય કાદુ તેરી નાક—દીયા૦

૨૭

જવ અડશે નહીં અનાડી છેલા
 હું હારી તમારાથી રહો ઘેલા—જવ૦
 રસીલી રમતીની બધીહારી બેટું હું બાવથી આવો મધુરી
 આ શી ટેવ તમારી છેલા
 છલુકાછ છખીલી કયાં નાસો છેટા—હું હારી

—સમાપ્ત.—

જહર ખખર.

નીચે જણાવેલા નાટકોના ઓપેરા શ્રી ગુજરાત ન્યુતન નાટક સમાજનો જ્યાં મુકામ હશે ત્યાંથી અમર લેખક મોહનલાલ ગોકલદાસ યુવાન પાસેથી રોકડી કીમતે મળી શકશે.

ખુની યજમાન	૦—૨—૦
નિર્દયનીરો યાને ધર્મીગુનેહગાર	૦—૨—૦
કાલો નાગ	૦—૨—૦
ધમંડી કલહ યાને નિર્મળગંગા	૦—૨—૦
વીસમી સદી	૦—૨—૦
પાશાણુની પ્રતિમા	૦—૨—૦
મેવાડની મૂર્તિ	૦—૨—૦
વિશ્વાસઘાત	૦—૨—૦

(હવે પછી બહાર પડતાર ખલા)

લુહાણા લકન જલારામ-લકતરાજ મણીધ્વજ
દ્રૌપદી હરણુ-વીર કારાંચલ-અનંગ શત્રુ અને લોખંડની
ખેડી યાને અદાએ ફર્જ ઉર્દુ જખાનમાં બહાર પડશે.

